

19. Yüzyıl Ortalarında Bir Anadolu Köyü: Kuzu Köy

An Anatolian Village in Mid 19 th Century: Kuzu Köy

İlker Mümin ÇAĞLAR

Tarih Bölümü, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, Türkiye

Özet

Bu çalışma, 19. yüzyıl ortalarında 50 haneli bir köy olan Kuzu Köy'ün sosyal ve ekonomik durumunu ele almaktadır. Çalışmada 1246/1831 Tarihli Demirci Nüfus Defteri ve 1260/1261 (1844/1845) tarihli Demirci Temettuat Defterleri ana kaynak olarak kullanılmıştır. Defterlerdeki veriler, burada yaşayan insanların temel geçim kaynaklarının tarım ve hayvancılık olduğunu ortaya koymaktadır. Tarımsal faaliyet olarak, buğday ve arpa ziraatının ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Fakat bunların yanı sıra; kök boya, palamut ve üzüm ziraatı yapılan diğer ürünler arasında yer alır.

Hayvancılık faaliyeti olarak ise, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığın öne çıktığı görülür. Büyükbaş hayvanlar içerisinde inek, küçükbaş hayvanlar içerisinde ise keçi ekonomik olarak önem arz eder. Bu yıllarda köyde arıcılık da yapılmaktadır. Köyün ekonomik yapısına bağlı olarak mesleklerin de genellikle tarım ve hayvancılık üzerine şekillendiği görülür.

Köylülerden alınan vergiler içerisinde, Tanzimat döneminin temel vergisi olan “vergi-yi mahsusa”nın önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra tarımsal ürünlerden alınan öşür de köylülerin ödediği vergiler arasında bulunmaktadır. Bu çalışmayla Batı Anadolu’da, Manisa (Saruhan) Sancağı’nın Demirci Kazası’na bağlı bir köy olan Kuzu Köyü’nden yola çıkılarak, o dönemin köy hayatı ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Saruhan, Manisa, Demirci, Kuzu Köy, Sosyal ve Ekonomik Hayat.

Abstract

This study discusses the social and economic situation of Kuzu Köy which is a village of 50 houses in the middle of 19th century. In the study, Demirci Population Registry dated 1246/1831 and Demirci Temettuat Registered dated 1260/1261 (1844/1845) were used as the primary source. The datum in the registries reveals that main source of revenues of the villagers were agriculture and livestock breeding. It is possible to say that as the agricultural activity, wheat and barley cultivation came into prominence. In addition to these; madder root, acorn and grape were also cultivated products.

As the livestock breeding, cattle-raising and sheep and goat breeding stands out. Cows among the bovine animals and goats among the ovine animals had importance economically. In these years, beekeeping is also performed in the village. It is seen that professions were commonly shaped on agriculture and livestock breeding depending upon the economic structure of village.

It is understood that vergi-yi mahsusa, which was the fundamental tax of Tanzimat reform era, took an important place among the taxes levied from villagers. In addition to this, öşür (Islamic tithe), which was collected from agricultural products, was also among the taxes that villagers paid. With this study, the village life of that era will be revealed starting from Kuzu Köy which is a village of Demirci township of the city of Manisa (Saruhan) in Western Anatolia.

Key Words: Saruhan, Manisa, Demirci, Kuzu Köy, Social and Economic Life.

Giriş

Çalışma konumuzun da temel dayanağını teşkil eden temettü' vergisinin Tanzimat'tan önce ilk ortaya çıkışı, ihtisap resmi şeklindedir. Temettü' Arapça kâr etmek anlamına gelmektedir. II. Mahmud zamanında söz konusu vergi "şehriye-i dekâkîn", "yevmiye-i dekâkîn" adlarıyla anılan vergilerle bütün yiyecek, içecek, giyecek ve saireden muhtelif adlarla ve farklı tarifeler ile alınan vergilerden ibaretti.¹ Tanzimat ile beraber, birçok alanda olduğu gibi malî yapıda da bazı düzenlemeler yapılmış ve ayrı isimler altında toplanan vergilerin tek bir kaleme indirgenerek tahsis edilmesi amaçlanmıştır.² Temettuat defterleri bilhassa 19. yüzyıl ortalarında Osmanlı taşrasının malî ve iktisadî durumunu sergilemesi bakımından önemli kaynaklardır. Bu defterlerde tahriri yapılan yerin, toplam arazi miktarını, ekili-dikili ve nadasa bırakılan toprakların kapsadığı alanı, yetiştirilen zirâî ürünlerin çeşitliliğini, miktarını ve bu ürünlerden elde edilen gelir ile dönüm başına düşen verimliliği görebilmekteyiz.³

Çalışmamıza esas olan defterlerden birisi, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Nüfus Defterleri tasnifinde yer alan 2810 No'lu Saruhan Sancağı Demirci Kazası Nüfus Defteri'dir. Bu defterde, H.1246/M.1831 yılında Demirci Kazası'na bağlı olan köylerin nüfus kayıtları tutulmuştur. Çalışma konumuz olan Kuzu Köyü'ne ait veriler ise bu defterin, 27. ve 28. sayfalarında yer almaktadır.

Çalışmamıza esas teşkil eden defterlerden bir diğeri ise, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maliye Nezareti Temettuat Defterleri tasnifinde yer alan 1811 numaralı defterdir. Bu defterde Kuzu Köyü'nden başka, Kurttutan, Koğancı, Kulağuzlar, Vesaik ve Öksüzlü köylerinin de kayıtları mevcut olup, defterin her bir sayfasında 8 ila 10 arasında değişen nispette haneye ait bilgilere yer verilmiştir. Defterde kayıtlar "hane" ve "numara" verilerek tutulmuştur.⁴ Aynı hanede birden fazla vergi mükellefi içeren sadece bir kayıt vardır.

Bugün Kuzu Köyü Manisa İlinin Demirci İlçesine bağlı bir köy iken, 12/11/2012 tarih ve 6360 nolu kanunun kabulünden sonra mahalle statüsüne dönüşmüştür.⁵ İl merkezine 173 km., ilçe merkezine ise 25 km. uzaklıktadır. Kuzu Köyü, Çomaklı Dağı eteğinde kurulmuş ve sırtını bu dağa yaslamıştır. Köyün ismi hakkındaki en yaygın rivayet, köyün bahsi geçen Çomaklı dağının kuzey cephesinde konumlanmasından dolayı adının, "Kuzey"den, Kuzu Köyü ismine dönüştüğü şeklindedir.

¹ M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul 1983, C. III, s.453-454.

² Mübahat "Kütükoğlu, *Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri (6 belge ile birlikte)*", *Bellekten*, C. LIX, S.225, 1995 Ağustos, s. 395.

³ Said Öztürk, "Temettuat Tahrirleri", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2000. S. 4-5, s. 537-538.

⁴ BOA., ML.VRD.TMT.d. 1811.

⁵<http://web.archive.org/web/20151217040214/http://www.resmigazete.gov.tr:80/eskiler/2012/12/20121206-1.htm> (15.02.2017, saat 14:25).

A- Sosyal Yapı
1- Nüfus Bilgileri

Tablo 1: Muhtelif Tarihlerde Kuzu Köyü'nün Nüfusu

Yıl	Hane Sayısı	Kadın	Erkek	Toplam
1530 ⁶	21	-	-	133
1831	39	-	90	180
1844	50	-	-	230
1889	65	-	-	312
1935 ⁷	-	-	-	380
1985 ⁸	-	414	345	759
1990	-	299	236	535
2000	-	254	223	477
2012	-	179	156	335

Köyün 16. yüzyılda aynı isimle var olduğu bilinmektedir. Köyün nüfusu hakkındaki ilk veriler de bu döneme aittir. 1530 tarihli ve 166 No'lu Tapu Tahrir Defteri'nde geçen köy ile alakalı bilgilerde, burada 21 hane ile 13 mücerredin mevcudiyetinden bahsedilmektedir. Buradan yola çıkarak Ertan Gökmen, köyün bu tarihteki nüfusunu 118 olarak hesaplamıştır.⁹

Köye ait ilk olarak sağlıklı bir şekilde nüfus bilgilerini veren kaynak, 1831 tarihli ve 2810 numaralı nüfus defteridir.¹⁰ Osmanlılarda modern anlamdaki ilk nüfus sayımları 1828 yılında başlayıp, Osmanlı Rus savaşı yüzünden 1831 yılında tamamlanabilmiştir. Burada sadece erkeklerin kaydı yapılmış olup, bir yaşından yüz yaşına kadar Müslüman ve gayrimüslim erkek nüfus tespit edilmeye çalışılmıştır. Söz konusu bu sayımların amacı, ülkedeki askerlik hizmetinde bulunacaklar ile vergi mükelleflerinin düzenli olarak ortaya koyulmasıydı.¹¹ Bu tarihteki köyün tahminî nüfusu ise, köyde erkek ve kadın sayının birbirine yakın bir dağılım izlediği varsayılarak, erkek nüfusun iki ile çarpılmasıyla hesaplanmıştır. Köyde 1831 tarihinde yaşayan erkek nüfus 90'dır. Buradan hareketle köyün bu dönemdeki yaklaşık nüfusunu 180 olarak tahmin etmek mümkündür. Bahsi geçen dönemde köy 39 hanedir. Buna göre de hane başına düşen ortalama nüfus, istatistikî olarak 4,6 kişiye tekabül etmektedir.

⁶ 1530 Tarihli Nüfus bilgileri için Bkz. Gökmen, a.g.e., s. 109.

⁷ Genel Nüfus Sayımı (20 İlkteşrin 1935) Köyler Nüfusu, T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü Yayınları, 1935, s. 262.

⁸ 1985-2012 Yılları arasındaki veriler, <http://www.yerelnet.org.tr/koyler/koy.php?koyid=254158> adresinden alınmıştır. (Erişim Tarihi: 27/01/2016).

⁹ Ertan Gökmen, *Tanzimat'tan II. Meşrutiyete Demirci Kazası*, İzmir 2007, s. 109.

¹⁰ BOA, NFS.d. No: 2810, s. 27-28.

¹¹ Mehmet Güneş, "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili", *Akademik Bakış*, C. 8, S. 15, 2014, s. 221.

Köye ait bir diğer nüfus bilgisi, çalışma konumuzun temel kaynaklarından olan temettuat defterinden elde edilmiştir. Defterde Kuzu Köyü'nün 1844 yılında 50 hane olduğu görülmektedir. Klasik dönem Osmanlı Devleti'nin, nüfus sayılarını tespit etmek için, tahrir defterlerindeki hane sayılarının beş ile çarpılması uygulaması, Ömer Lütfi Barkan tarafından ileri sürülmüştür. Bu hesaplama yöntemi, tarihçiler arasında kabul görmüştür. Benzer uygulamayı temettu çalışmaları için de pek çok araştırmacı kullanılmıştır.¹² Ancak, 1831 yılında Kuzu Köyü'nde ortalama her hanede 4,6 kişinin yaşadığı hesaplanmıştır. Biz bu çalışmamızda her hanede 5 kişinin değil, nüfus defterlerindeki verileri göz önünde bulundurarak, 4,6 kişiye denk gelen istatistikî değeri baz alırsak, köyün 1844 tarihli nüfusunun yaklaşık olarak 230 kişi olduğunu söyleyebiliriz. Köyün Osmanlılar dönemine ait tespit edilebilen son nüfusu ise, 312'dir. Aynı tarihte köyde 65 hane bulunmaktadır.¹³

Köyün günümüze değin tarihsel süreçteki nüfus seyrini görebilmemiz için, Cumhuriyet dönemine ait elde ettiğimiz nüfus verilerinden de istifade etme yoluna gittik. Buna göre, Türkiye Cumhuriyeti döneminde yapılan ikinci sayım olan 1935 sayımında köyün nüfusu 380'dir. 1985 yılında köyün nüfusu 759'a çıkmış, ancak bu tarihten sonra nüfus azalmaya başlamıştır. Bundaki en büyük sebep, köyden özellikle gençlerin iş bulmak amacıyla, şehirlere gitmesi olmalıdır. 1990 yılında 535 olan nüfus, 2000 yılında 477'ye ve 2012 yılında da 335'e düşmüştür. Kuzu Köyü bugün 6360 Sayılı Kanunla Demirci'nin bir mahallesine dönüştürülmüş olup, Manisa'ya 173, Demirci'ye ise 25 km. uzaklıkta bulunmaktadır.

2- Meslekler

Tablo-2: Kuzu Köyü'nün Meslek Yapısı

Meslek Adı	Sayısı	%'lik Dağılım
Irgat	11	22
Rençber	37	74
Katırcı	1	2
İmam	1	2
Toplam	50	100

Kuzu Köyü'ne ait temettuat defterlerine göre yukarıdaki tabloda da belirtildiği gibi, köyde yaşayan hane reislerinin meslekleri ekseriyetle tarıma dayalıdır. Bu bağlamda mesleği tespit edilen 50 hane reisinden 37 tanesinin mesleği "rençber" şeklinde kaydedilmiştir. Bu durum bize hane reislerinin % 74'ünün mesleğinin rençber olduğunu göstermektedir. "Rençber" kelimesi, Anadolu'nun birçok yerinde "Leşber" şeklinde söylenmekle beraber, anlam olarak da, kendi tarım arazisi üzerinde ziraat yapan küçük ve orta ölçekli çiftçileri nitelemektedir. Bundan başka mesleği yine tarıma bağlı olan ve "ırgat" şeklinde kaydedilen hane reislerinin sayısı 11 olup,

¹² Geniş bilgi için Bkz. Nejat Göyünç, "Hane" *DİA*, C. 5, s. 553.

¹³ Aydın Vilayeti Salnamesi, 1307 (Hicri), s. 589.

bunun oranı da % 22'dir. "İrgad" tarla ve bahçe işlerinde belli bir ücret mukabilinde çalışan kişileri ifade etmekle birlikte, ırgadlık daha çok yıl boyunca aynı tarım arazisinde görev alıp toprağın bakımını üstlenen ve o mülk sahibine tâbi olan kişilerin ifâ ettiği bir vazifedir.¹⁴ Köye ait bu veriler cihetiyle köydeki hane reislerinin % 86'sının mesleği tarım sektörü dâhilindedir. Bunlardan başka bir hane reisi katırcı, bir hane reisi de imam olarak kaydedilmiştir. Bunların toplam hane reislerine oranı % 4'tür. Katırcı olarak geçen hane reisiyle ilgili defterdeki kaydından, tam olarak ne işle meşgul olduğunu anlamak mümkün olmasa da, sadece 1 katıra sahip bu kişinin katırıyla taşımacılık yapma ihtimali vardır. Bundan başka köyde 18 adet katır bulunmaktadır. Ancak, bu katırlara sahip hane reislerinin meslekleri başka şekilde kaydedilmiştir.

3- Şahsi Ünvan ve Lakaplar

Tablo 3: Kuzu Köyü'ndeki Şahsi Lakap ve Ünvanlar

Unvan veya Lakap	Nüfus Defteri Kayıtları	Temettuat Defteri Kayıtları
Hacı		2
Molla	2	4
Çil	1	
Kürek	1	
Karnaş	1	
Hatip	1	
Kara	2	

1831 yılı nüfus defteri kayıtlarına göre, kişilerin isimlerinin önlerine yazılanlar genellikle lakap biçimindedir. Bunlar şahsın bir takım özelliklerini yansıtan sıfatlar olabildiği gibi, bugün için anlamını bilemediğimiz kelimeleri de içerebilmektedir. Buna göre, bu defterde kullanılan lakaplar, Çil, Kürek, Karnaş, Hatip, Kara ve Molla¹⁵'dir. Bunlardan Molla ve Kara iki defa, diğerleri ise birer defa yazılmıştır. Hatip, Cuma ve Bayram namazlarında camilerde hutbe okumakla görevlendirilmiş olan kişidir.¹⁶ Bilindiği üzere, Osmanlı döneminde her köyde Cuma ve Bayram namazları kılınmazdı. Bir köyde Cuma ve Bayram Namazını kılmak izne tabi idi. Nüfusça büyük olan köylere bu izin verilirdi.¹⁷ 1831 yılında Kuzu Köyü'nde hatip bulunduğu için, burada Cuma ve Bayram Namazlarının kılındığı, dolayısıyla köyün, büyük köyler arasında addedildiği ortaya çıkmaktadır.

¹⁴ Zafer Atar, İlker M. Çağlar, "Temettuat Kayıtlarına Göre Ermenas (Irlamaz) Köyü'nün Sosyo-Ekonomik Durumu (1844-1845)", *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, C. II, S. 3, 2015, s. 34.

¹⁵ Molla kelimesi Arapça kökenli bir kelime olup, büyük kadı, büyük alim anlamlarına gelirken, sonraları medrese talebeleri için kullanılmıştır. Bkz. Ferit Develioğlu, "Osmanlıca-Türkçe Lügat", *Aydın Kitabevi Yayınları*, Ankara 2004, s. 783.

¹⁶ Şemseddin Sami, "Kamus-ı Türki", *Çağrı Yayınları*, 2004, s. 584.

¹⁷ <http://www.ekrembugraekinci.com/makale.asp?id=234> (Erişim Tarihi:05/02/2016).

1844 yılında yazılan unvan ve lakaplar ise, iki tanedir. Bunlardan birisi hacı, diğeri ise molladır. Bu unvanlar köyün, gerek sosyal, gerek ekonomik ve gerekse dini durumunu ortaya koymak bakımından önemlidir. Mesela, “hacı” lakaplı kişilerin çok olması, o yerin halkının ekonomik durumunun iyi olduğunu gösterir. Çünkü hacc farızasını yerine getirmek için zengin olmak gereklidir. Aynı şekilde “molla” unvanın çok olması, o belde halkının okumaya önem verdiğini göstermek bakımından ehemmiyetlidir. Bu bağlamda, köyde kayıtlı hane reislerinden 4 tanesi molla olup, bunların okuma yazma bildiğini varsaymak mümkündür. Bu durumda, 50 hane reisi baz alındığında köyde okuma yazma oranının en az % 8’ler civarında olduğunu söylemek mümkündür. “Hacı” olarak kaydedilen hane reisi sayısı ise 2’dir. Bunlar muhtemelen hacc farızasını yerine getirmiş kişilerdir.

4- Sülale Lakapları

Toplum hayatımızda bugün dahi bilhassa küçük yerleşim birimlerinde kullanılagelen sülale isimleri ve lakaplar, Cumhuriyetin ilanını takiben 1934 yılında kabul edilen soyadı kanunu ile birlikte resmiyette tarihe karışmıştır. Soyadı Kanunu’nun kabulünden evvel, kişilerin isimlerinden önce belirtilen ve bu sayede ahalinin birbirini ayırt ederek tanımlamasına yarayan sülale adları, bugün her ne kadar resmen kullanılmasa bile, günümüzde bilhassa aile seceresi çıkarmak isteyenlerle, sülale isimlerinin sunduğu kelime anlamlarından hareketle bir yerin tarihsel nüfusunun seyrinde göçlerin etkisi ve o yerin demografik yapısının ortaya koyulmasında, kısmen de olsa geçmişle günümüz arasında bir köprü vazifesi teşkil etmektedir.

Kuzu Köyü’ne ait nüfus defterinde kayıtlı kişilerin sülale adı veya şöhreti belirtilmiştir. Daha sonra, hane reisinin sadece ismi yazılmış olup, babasının adına yer verilmemiştir. Nüfus defterindeki kayıtlı hanelerin tamamının sülale adı tespit edilememiştir. Köye ait temettuat defterinde ise, hane reislerinin kayıt biçimi birbiriyle aynıdır. Tümünde ilk olarak hane numarası belirtildikten sonra, sülale ismi ile birlikte mükellefin adı da yazılmıştır. Bu sebeple, 1844 yılında köyde yaşayan hane reislerinin tamamının sülalesini tespit etmek mümkün olmuştur.

Tablo 4: 1831 Tarihli Nüfus Defteri ve 1844 Tarihli Temettuat Defterine Göre Kuzu Köyü’ndeki Sülale İsimleri

Sülale Adı	Temettuat Defteri Kayıtları	Nüfus Defteri Kayıtları
Beğli İlli	1	
Bıçakçı Oğlu		2
Bodur Oğlu	2	
Cafer Oğlu		1
Cansız Oğlu	1	2
Çayır Oğlu	2	
Çeneli Oğlu	7	3
Hacı Hasan Oğlu	2	2

Hacı Hüseyin Oğlu		1
Hacı İbrahim oğlu	1	1
Hatip Oğlu	4	1
Himmet Oğlu	3	1
Hüseyin Oğlu		1
İnce Oğlu		1
Kadı Oğlu	2	1
Kalaycı Oğlu	1	1
Kara Mehmed Oğlu	1	1
Kethüda Oğlu	1	1
Koca Ali Oğlu	5	2
Küçük Mehmed Oğlu	2	2
Kürclü Oğlu	1	
Molla Mehmed Oğlu	2	1
Musa Oğlu	1	
Öksüz Oğlu	2	1
Pazarcı Oğlu	4	2
Şaban Oğlu	1	
Şerif Oğlu	1	1
Tahtacı Oğlu	1	
Tebdarcı Oğlu	1	
Tülü oğlu	1	2
Zurnacı Oğlu	1	

1831 tarihli nüfus defterine göre, köydeki sülale adlarının sayısı 22'dir. Bu tarihte köydeki hane âdeti 39 olup, bunlardan 8'inin sülale adı belirtilmeden, sadece hane reisinin şöhreti verilmiştir. Defterde en fazla geçen sülale ismi Çeneli Oğlu olup, 3 hanenin sülale adını içermektedir. Bıçakçı Oğlu, Cansız Oğlu, Hacı Hasan Oğlu, Koca Ali Oğlu, Küçük Mehmed Oğlu, Pazarcı Oğlu ve Tülü Oğlu sülale adları ise 2'şer defa kullanılmıştır. Birer defa kullanılan sülale adları ise, Cafer oğlu, Hacı Hüseyin Oğlu, Hacı İbrahim Oğlu, Hatip Oğlu, Himmet Oğlu, Hüseyin Oğlu, İnce Oğlu, Kadı Oğlu, Kalaycı Oğlu, Kara Mehmed Oğlu, Kethüda Oğlu, Molla Mehmed Oğlu, Öksüz Oğlu ve Şerif Oğlu'dur.

1844 yılında temettuat defterine göre ise köydeki sülale sayısı 26'dır. Bu sülalelere mensup olan hane reisleri değerlendirmeye tabi tutulduğu zaman, kalabalık sülaleleri görmek mümkündür. Bu bağlamda, en kalabalık olanı Çeneli Oğlu sülalesidir. Bu sülaleye mensup toplam 7 hane bulunmaktadır. Bunu 5 hane reisi ile Koca Ali Oğlu sülalesi takip etmektedir. Hatipoğlu ve Pazarcı Oğlu sülaleleri de, kalabalık sülalelerden olup, 4'er hane bunlara mensuptur. Bunlardan başka, Himmet Oğlu sülalesine 3, Bodur Oğlu, Çayır Oğlu, Hacı Hasan Oğlu, Kadı Oğlu, Küçük Mehmed Oğlu, Molla Mehmed Oğlu ve Öksüz Oğlu sülalesine ise 2'eş hane mensuptur. Diğer sülaleler olan, Beğli İlli, Cansız Oğlu, Hacı İbrahim Oğlu, Kalaycı

Oğlu, Kara Mehmed Oğlu, Kethüda Oğlu, Kürclü Oğlu, Musa Oğlu, Şaban Oğlu, Şerif Oğlu, Tahtacı Oğlu, Tebdarcı Oğlu, Tülü Oğlu ve Zurnacı Oğlu sülalesine ise sadece birer hane reisi kaydedilmiştir.

Bu sülalelerden Bıçakçı Oğlu, Cafer Oğlu, Hüseyin Oğlu, İnce Oğlu, sülale adları sadece nüfus defteri kayıtlarında geçmektedir. Beğli İlli, Bodur Oğlu, Çayır Oğlu, Kürclü Oğlu, Musa Oğlu, Tahtacı Oğlu, Tebdarcı Oğlu ve Zurnacı Oğlu sülaleleri ise sadece temettuat defterinde geçmektedir. En çok kullanılan sülale isimleri her iki defterde de Çeneli Oğlu sülalesi olup, 1831 yılında 3 haneyi nitelendirirken, 1844 yılında ise 7 hanenin sülale adı olarak kullanılmıştır.

Köydeki sülale isimlerinin büyük bir çoğunluğunun kişi adlarından kaynaklı olduğu görülmektedir. Bunlardan bazıları, sadece Şaban Oğlu, Şerif Oğlu, Musa Oğlu ve Himmet Oğlu gibi tek başına isimden oluşmuşken, bazıları ise Hacı Hasan Oğlu, Hacı İbrahim Oğlu, Kara Mehmed Oğlu, Koca Ali Oğlu, Küçük Mehmed Oğlu ve Molla Mehmed Oğlu gibi isimlerin önündeki sıfatlarla beraber ifade bulmuştur.

Bunlardan başka, kişilerin fiziksel ve diğer özelliklerine göre de sülale isimleri konulmuştur. Bodur oğlu, Cansız Oğlu, Tülü Oğlu, Çeneli Oğlu bunlara örnek verilebilir. Bunlarla birlikte Tahtacı, Zurnacı, Pazarcı ve Kalaycı Oğlu sülalelerinin meslekî isimlerden kaynakla, Kadı Oğlu, Kethüda¹⁸ Oğlu ve Hatip Oğlu sülalelerinin ise kişilerin geçmişteki makam ve mevkilerine binaen nitelendirildiği anlaşılmaktadır.

Yer isimlerinden esinlenerek oluşan sülale adları da bulunmakta olup, bunlar Kürclü Oğlu ve Beğli İlli'dir. Bunlardan başka, Çayır Oğlu ve Tebdarcı Oğlu sülaleleri gibi, taşıdığı adın nasıl ortaya çıkmış olabileceğine dair hakkında herhangi bir izahta bulunamayacağımız sülale isimleri de kayıtlarda yer almaktadır.

5- Hane Nüfusları ve Hanelerin Özellikleri

Nüfus defterleri hane yapıları hakkında bir takım ipuçları vermektedir. Defterler hane bazlı olarak tutulmuştur. Önce hane reisi isim ve şöhreti ile yazılmıştır.¹⁹ Daha sonra, hanede yaşayan erkekler hane reisine yakınlığına göre “oğlu”, “kardeşi” şeklinde belirtilerek kaydedilmiştir. Defterde sadece genç erkeklerin yaşları verilmiştir. Bu kişilerin büyük bir kısmının isimlerinin altına, kırmızı mürekkeple “mim” harfi yazılarak “matluba muvafık” oldukları belirtilmiştir. Nüfus sayımlarında, Osmanlı idaresi altında yaşayan halkın niteliğinin ve miktarının yanında, asıl olarak askerlik yapabilecek kişilerin tespiti ve vergi mükelleflerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, II. Mahmud, tahrir memurlarından, kayıtlar tutulurken bilhassa askerlik yapabileceklerin tespiti için, 14-40 yaş arasındakilerden “matluba muvafık” olanlarına mim konulmasını istemiştir.²⁰ Kuzu Köyü'ne ait nüfus defterinde de bu hususiyete riayet edildiği görülmektedir. Tüm bu verilerden yola çıkılarak, köyün tahminî nüfusu, hanelerde yaşayan erkek sayısı,

¹⁸ Kethüda, büyük devlet adamları ve zenginlerin işlerini gören kişiler hakkında kullanılan bir tabirdir. “Kahya” ile aynı anlama gelmektedir. Bkz. Pakalın, a.g.e., C. II, s. 251.

¹⁹ Örnek olarak, Birinci hane “Hacı Oğlu İbrahim” şeklinde kaydedilmiştir. Bkz. BOA NFS_d.2810, s. 27.

²⁰ Ertan Gökmen, “Manisa Medreseleri Nüfus Yoklama Defteri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt/Volume XXVII, Sayı/Number 2 Aralık/December 2012, s. 383.

hanelerdeki kişilerin hane reisine yakınlığı ve köydeki matluba muvafık olanların yaşları tespit edilebilmiş, fakat erkeklerin tamamının yaşı yazılmadığı için, köydeki erkeklerin yaş dağılımı tespit etmek mümkün olamamıştır.

Tablo 5: 1831 Tarihli Nüfus Defterine Göre Kuzu Köyü'ndeki Hane Nüfusları

Hane Nüfus Sayısı	Sahip Olan Hane Sayısı
1	16
2	8
3	6
4	7
5	1
6	1

Köydeki hanelerin erkek nüfusları 1 ile 6 arasında değişmektedir. Nüfusu bir olarak verilen hanelerde tek erkek nüfus yaşamaktadır. Ancak, kadınlar ve kız çocukları deftere kaydedilmediği için gerçek nüfusu tespit etme imkanı olmamaktadır. Hanelerde tek erkek nüfusun yaşadığı hane sayısı 16'dır. 2 erkek nüfusun yaşadığı hanelerin sayısı 8, 3 nüfusun yaşadığı hanelerin sayısı 6, 4 nüfusun yaşadığı hanelerin sayısı 7, 5 ve 6 erkek nüfusun yaşadığı hanelerin sayısı ise 1'dir. Görüldüğü gibi, Kuzu Köyü'nde 1831 yılında haneler fazla nüfus içermemektedir.

Tablo 6: 1831 Tarihli Nüfus Defterine Göre Köyde Kayıtlı Akrabalık İlişkileri

Akrabalık Çeşidi	Sayısı
Kardeşi	12
Yeğen	4
Hane Reisi	39
Oğlu	33
Üvey Kardeşi	1
Toplam	89

Köyün nüfus defterinde kaydedilen hane reislerinin sayısı 39'dur. Hanelerde "oğul" olarak kaydedilenlerin sayısı ise 33'dür. Bazı hane reislerinin birden çok oğlu olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır. En fazla "oğul" kaydı olan hanedeki bu sayı 3'tür. 3'ten fazla oğlu olan hane reisi bulunmamaktadır. Hane reislerinin kardeşi olarak kaydedilen kişi sayısı ise 12'dir. Yine bazı hane reislerinin birden fazla kardeşi ile aynı evde yaşadığı tespit edilmiştir. Bundan başka, aynı hanede hane reisinin yeğeni olarak kaydedilen kişi sayısı 4'tür. Ayrıca, bir hane reisinin evinde üvey kardeşi bulunmaktadır.

Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı üzere, köyde genellikle çekirdek aile tipi görülmekle beraber, kardeş ve kardeş çocukları ile aynı evi paylaşan hane reislerinin de varlığı gözlenmektedir. Üvey kardeşin bulunması, birden fazla evliliğin olduğunu da ortaya koymakla beraber, bu durumun çok eşlilikten mi kaynaklandığı yoksa eşin

ölümü veya boşanma sonunda yapılan evlilik mi olduğunu anlamak mümkün değildir.

Nüfus defterinde “matluba muvafık” olarak kaydedilenlerin sayısı 17’dir. Matluba muvafık, isteğe uygun anlamına gelip, askerlik yapabilecek ve vergi mükellefi olabilecek kişileri nitelendirmektedir. II. Mahmut döneminde, 1830’un son yarısıyla ile 1831’in ilk yarısı arasında gerçekleştirilen nüfus tahrirlerinde, daha çok askerliğe elverişli olanlarla ekonomik anlamda vergi verebilecek yeterliliğe sahip kişilerin tespiti amaçlanmıştır.²¹ Kuzu Köyü’nün nüfus defterinde de kayıtlar tutulurken, bahsi geçen özellikleri taşıyanların isimlerinin altına kırmızı mürekkeple mim koyulmuştur. Tüm matluba muvafıkların yaşları da belirtilmiştir. Bunların yaşları 14 ile 33 yaş arasında değişmektedir. Babalarının veya büyük kardeşlerinin hanesinde oturanların²² yanında, hane reisi olup, defterde matluba muvafık şeklinde kaydedilenler de bulunmaktadır.

Tablo 7: 1831 Nüfus Defterine Göre Kuzu Köyü’ndeki Matluba Muvafıklar

	Hane Reisi	Kardeş	Oğul
Matluba Muvafık	12	1	4

Köyün nüfus defterinde minlenerek matluba muvafık şeklinde geçenlerin 12’si hane reisi, 1’i kardeş ve 4’ü de oğul olarak kaydedilmiştir.

B- Ekonomik Yapı

1- Tarım

Milletler üzerinde yaşadıkları coğrafyayı en iyi şekilde tanıyıp, toprağı ve tabii sathı doğru şekilde kullanabildikleri ölçüde gelişme gösterip, iktisaden de kalkınma sağlayabilmişlerdir. Bu ölçüde siyasi varlıklarını da yüceltip, güçlendirmişlerdir. Osmanlı Devleti, sanayi öncesi tüm devletler de olduğu gibi ekonomisi tarıma dayalı bir sisteme sahipti. Bu yapının güçlü temeller üzerine inşası, organizasyonu ve devamının sağlanması için, o devirde geçerli olan, ziraî hayatın şartları içerisinde, reaya ile toprak arasındaki ilişkilerin düzenli bir şekilde idaresi, aynı zamanda malî ve askerî teşkilatlanmayı da iç içe kılmaktaydı. Bu yolla ortaya çıkan iktisadî kazanç, devlet kurumlarının ve idarenin ana kaynaklarını da oluşturmaktaydı.²³

1844 yılında nüfusça orta halli sayılabilecek Kuzu Köyü’nün ekonomisinin tarıma dayanması ve köyde yaşayanların hayatlarını idame noktasında tarımsal faaliyetlerin en başta yer alması kaçınılmaz bir durumdur. Temettuat defterlerinin ele alınış sebebi, istatistikî bilgi veren defterler olmadığı için, ziraî faaliyetler hakkında direkt bilgilere yer verilmemiştir. Ancak defterlerdeki bir takım ipuçlarından yararlanarak, 1844-1845 yıllarında köyün ziraî yapısı hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

²¹ Gökmen, a.g.m., s. 383.

²² Örnek olarak, Kuzu Köyü’nde Pazarıcı Oğlu Mehmed’in kardeşi olan 21 yaşındaki İbrahim aynı evde oturmaktadır. Bkz. BOA, NFS.d.2810, s. 27.

²³ Atar-Çağlar, a.g.m., s. 43.

İncelediğimiz defterde hanelerce ne kadar tarım ürünü yetiştirildiğine dair bir bilgi yoktur. Ancak hanelerin, hangi üründen ne kadar öşür verdiği, aynî ve nakdî olarak açıkça belirtilmiştir. Buradan yola çıkarak, ziraî faaliyetlerdeki üretim miktarı da kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bilindiği gibi “öşür” kelime olarak onda bir demektir. Öşür veya aşar adı altında her türlü toprak mahsulünden devlet adına alınan vergilerdir.²⁴ Her hane reisinin toplamda hangi tarım ürününden ne miktarda öşür verdiği bellidir. Buradan yola çıkarak da öşrü verilen mahsulün on ile çarpılmasıyla üretilen ürünün miktarını belirlemek mümkündür.

a) Arazi Dağılımı ve Kullanımı

Zirai üretimde etkinliği belirleyen faktörlerden biri olan işletme büyüklüğü, tarım ekonomisi bakımından büyük bir önem taşır. Osmanlı döneminde bir çiftçinin, kendi mülkü olup olmamasına bakılmaksızın, nadasa bıraktığı ve ekim yaptığı toprakların toplam yüzölçümlerine göre tarım işletmeleri üç sınıfta değerlendirilmektedir. Yüzölçümleri 10 dönümden²⁵ az araziler küçük, 10-50 dönüm arasında olanlar orta, 50 dönüm ve üzerindeki yerler ise büyük işletme şeklinde tasnif edilmiştir.²⁶

Tablo 8: Kuzu Köyü'nün Tarım İşletmeleri

İşletme Çeşidi	Sayısı	%'lik Dağılım
Büyük	11	22
Orta	33	66
Küçük	6	12
Toplam	50	100

Bu bilgilere göre Kuzu Köyü'nün arazisi değerlendirmeye tâbi tutulduğu zaman, köyde orta büyüklükteki işletmelerin daha çok yer tuttuğu görülmektedir. Bu şekilde 10 ile 50 dönüm arası arazisi bulunan hane reisi sayısı 33'tür. Toplam 50 hane göz önünde bulundurulduğu zaman, % 66 oranında hane reisinin orta büyüklükte işletme sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Küçük işletme hane reislerinin sayısı ise oldukça az olup, 6'dır. Bunun geneldeki payı ise % 12'dir. Büyük işletme sahibi hane reislerinin sayısıysa 11'dir. Toplam haneye nispeti ise % 22'dir.

En büyük araziye sahip olan hane reisi Şerif Oğlu Şerif olup, toplam da 84 dönüm arazisi bulunmaktadır. Şerif'in 70 dönüm mezru arazisi, 2 dönüm boya tarlası ve 10 dönüm de palamut korusu bulunmaktadır.

²⁴ Ömer Lütfi Barkan, “Öşür”, *İA*, IX, MEB Yayınları, İstanbul 1964, s. 485.

²⁵ Dönüm, Osmanlılarda kullanılan temel arazi ölçü birimidir. Genellikle geniş adımlarla yürüyen birinin adımı ile 40x40 adım karelik bir yüzölçümü birimini ifade eder. Buna “örfi dönüm” adı verilir. Ancak adım aralığı kişiden kişiye değiştiği için, her adım bir mimar arşını (yaklaşık 75, 78 cm.) esas alan bir ölçü birimi ile sabitlenmiş ve buna “şer'î dönüm” adı verilmiştir. Buna göre dönüm yaklaşık olarak 916,8 m² veya 919,302 m²'lik bir araziye göstermektedir. Bkz. Feridun Emecen, “Dönüm”, *DİA*, C. IX, İstanbul 1994, s. 521.

²⁶ Tevfik Güran, “Osmanlı Tarım Ekonomisi, 1840-1910”, *Türk İktisat Tarihi Yıllığı*, 1987 s. 242-243.

b) Arazi Dağılımı

Temettuat kayıtlarına göre Kuzu Köyünün tarım alanlarının toplamı 1680,5 dönümdür. Köyde yaşayan bütün hanelerin az veya çok tarım arazisi bulunmaktadır. Arazilerin büyük bir çoğunluğu mezru arazi olarak kullanılmaktadır. Mezru tarla olarak kaydedilen arazilerin toplamı 1.146 dönümdür. Bu haliyle % 68,19'luk payla en yüksek orana sahiptir. Bir başka ifadeyle köydeki tarım arazilerinden yarısından fazlası mezru tarla olarak kullanılmaktadır. Bu şekilde mezru tarla araziye sahip olan hane sayısı 36'dır. Hanelerin sahip oldukları mezru araziler 70 ile 7 dönüm arasında değişmektedir. En fazla mezru araziye sahip olan hane reisi, köye ait temettuat defterinde 2. haneye kayıtlı olan Himmet Oğlu Molla Mehmed'tir.²⁷ Molla Mehmed'in bundan başka 3 dönüm de bağ bulunmaktadır.

Köydeki bütün hanelerin bağ olarak kullanılan arazisi bulunmaktadır. Hanelerin sahip oldukları bağlar 1 dönüm ile 6 dönüm arasında değişmektedir. En fazla bağ arazisine sahip olan hane reisi, 10. hanede kayıtlı Tülü Oğlu Mehmed'tir.²⁸ Mehmet'in mezru tarlası bulunmamaktadır. Bağdan başka 0,5 dönüm de boya tarlası bulunmaktadır. Köydeki bağ arazilerinin toplamı 105 dönüm olup, bunun toplam arazi miktarına kıyasla nispeti % 6,24'tür.

Köyde tarım arazisi olarak değerlendirebilecek bir başka arazi de palamut korusudur. Toplam 252 dönüm palamut korusu yer almakta olup, köyde 44 hanenin az veya çok palamut korusu bulunmaktadır. 15 dönümle en fazla koruya sahip olan kişi 46. hanenin reisi Çeneli Oğlu Ali'dir. Palamut korusunun toplam araziye oranı % 15,12'dir. Dericilik sektöründe kullanılan palamut, İzmir üzerinden Avrupa'ya ihraç edilmektedir.²⁹ Bu bağlamda 1844 yılı için Kuzu Köyü'nün en çok gelir elde ettiği ziraat ürünün palamut olduğu anlaşılmaktadır. Bu tarihte palamuttan elde edilen gelir 19.868 kuruş olarak kaydedilmiştir.

Tablo 9: Temettuat Defterlerine Göre Kuzu Köyü'nde Arazi Kullanımı

Arazi Cinsi	Sahip Olan Hane Sayısı	Miktar/Dönüm	Yüzdellik Pay
Gayri Mezru Tarla	10	115	6,84
Mezru Tarla	36	1146	68,19
Bağ	50	105	6,24
Hafr Olunan Boya Tarlası	13	19,5	1,17
Boya Tarlası	41	41	2,44
Palamut Korusu	44	254	15,12
Toplam		1680,5	100

²⁷ BOA., TMT.d. 1888, s. 31.

²⁸ BOA., TMT.d. 1888, s. 32.

²⁹ Aydın Vilayeti Salnamesi 1307 (Hicri), s. 703.

c) Yetiştirilen Ürünler

Kuzu Köyü'nde yetiştirilen ürünler 5 çeşit olup, bunlar buğday (hınta), arpa (şa'ir), boya bitkisi, üzüm ve palamuttur.

Tablo 10: Kuzu Köyü'nde Yetiştirilen Tarım Ürünleri

Cinsi	Miktarı/Aynî	Ölçü Birimi	Birim Fiyat(krş)	Miktarı/Krş.
Hınta	910	Ayar	20	18200
Şa'ir	155	Ayar	12	1860
Boya	2470	Kıyye	5	12350
Palamut	770	Kıyye	30	23100
Üzüm	11970	Kıyye	0,75	7715

Buğday, temettuat kayıtlarında “hınta” olarak geçmektedir. Buğday yetiştiren hane sayısı 35'tir. Köyün büyük bir çoğunluğunun buğday yetiştirdiği görülmektedir. Toplam 50 hane üzerinden değerlendirme yapıldığı zaman, köydeki hane reislerinin % 70'nin buğday tarımı yaptıkları ortaya çıkmaktadır.

Verilen öşre göre, köyde yetiştirilen buğday 910 ayar olarak hesaplanmıştır. Bunun günümüzdeki karşılığı yaklaşık olarak 56.420 kg'dır.³⁰ Temel tüketim gıdası hububat olan toplumlarda, ihtiyacı karşılamak için kişi başına tekabül eden yıllık buğday miktarı 190 ila 235 kg arasında değişmektedir.³¹ Kuzu Köyü'ndeki toplam buğday hâsılatını (56.420 kg), temettuat verilerine göre çıkardığımız nüfus sayısına (250) böldüğümüz zaman ise, yılda yaklaşık olarak fert başına 112 kg buğday düştüğü görülmektedir. Bu durum da 1844 yılında Kuzu Köyü'nde yetiştirilen buğdayın ihtiyacı tam olarak karşılayacak ölçüde olmadığı görülmektedir. Evliya Çelebi, Demirci Kazası'nda bağcılığın önemli bir yer tuttuğunu, Afyonkarahisar ve Tavşanlı'dan gelen katırcıların, buraya buğday getirdiğini ve bunu üzüm kurusu ile değiştirdiklerini söylemektedir.³² Demirci'ye bağlı bir köy olan Kuzu Köyü ahalisinin 19. yüzyılda da buğday ihtiyaçlarını karşılamak için benzer bir yola gittiğini söylemek mümkündür.

Arpa, temettuat kayıtlarında “şa'ir” olarak geçmektedir. Arpa, daha çok koşum ve binek hayvanlarının yemi olarak kullanılmaktadır. Bu grup hayvanın Kuzu Köyü'nde oldukça fazla olduğu³³ göz önünde bulundurulduğu zaman, arpanın yetiştirilmesinin önemi daha açık olarak ortaya çıkmaktadır. Arpa, 17 hane tarafından

³⁰ Ayar, Saruhan Sancağında hububat ölçmekte kullanılan bir ölçü birimidir. (Bkz. Celal Esat Arseven, *Sanat Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, C. III, İstanbul 1950, s. 1567-1568.) Bu ölçü biriminin bahsi geçen dönemde kaç kg geldiği tam olarak tespit edilememiştir. Ancak, günümüzde Demirci ve çevresinde 1 Ayar yaklaşık olarak 62 kilograma tekabül etmektedir. Hesaplamalarımızda bizde bu miktarı kullanmayı uygun bulduk.

³¹ Nejdet Bilgi, “Temettuat Defterlerine Göre XIX. Yüzyılın Ortalarında Salihli”, *Türk İncelemeleri Dergisi*, C. XXIII, S. 1, Temmuz 2008, s. 46.

³² Gökmen, a.g.e, s. 208.

³³ Bkz. Tablo: 11.

yetiştirilmekte olup, toplam hane sayısına oranı % 34'tür. Yine verilen öşürden yola çıkılarak, yetiştirilen arpa 155 ayar olarak hesaplanmıştır. Bunun da günümüzdeki karşılığı yaklaşık olarak 9.300 kg'dır.³⁴

1844 yılında Kuzu Köyü'nde bağcılığın oldukça gelişmiş olduğunu söylemek mümkündür. Köye ait temettuat kayıtları hane bazında değerlendirildiği zaman, en fazla üretimi yapılan tarım ürünün üzüm olduğu görülmektedir. Çünkü hanelerin tamamının 800 kıyye ile 60 kıyye arasında değişen miktarlarda üzüm yetiştirdiği görülmektedir. Ayrıca, arazilerin 105 dönümlük bir miktarının bağ olarak kullanılması, Kuzu Köyü'ndeki bağcılığa verilen önemi ortaya koymaktadır. Verilen öşürlerden yola çıkılarak, köyde yetiştirilen üzüm miktarı 11.970 kıyye olarak hesaplanmıştır. Temettuat kayıtlarında üzümün nasıl değerlendirildiğine dair ipucu bulmak mümkün değildir. Halkın, bu üzümlerin bir kısmını taze olarak tükettiği, bir kısmını kurutarak kışlık ihtiyacı için sakladığı ve pekmez yapımında kullandığını düşünmek mümkündür.³⁵ Üretilen miktarın fazlalığı göz önünde bulundurulursa, üzümün kurusunun ve pekmezinin fazlasının satıldığı muhakkaktır. Lâkin kayıtlarda bu hususa ait bir bilgi bulunmamaktadır.

1844 yılında Kuzu Köyü'nde yetiştirilen bir başka ürün, boya bitkisidir. Bazı kaynaklarda "kök boya" olarak da geçen boya bitkisinin 19. yüzyılda, Anadolu ve Rumeli'de yapılan zirai faaliyetler içerisinde önemli bir yeri vardır.³⁶ Aynı dönemde Kuzu Köyü'nde de kök boya tarımının önemli yer tuttuğu görülmektedir. 1844 yılında yapılan kök boya tarımı 2470 kıyyedir.

Kuzu Köyü'ndeki bir diğer zirai faaliyet palamut yetiştiriciliğidir. Palamut, meşe ağacının meyvesi olup, deri tabaklamada kullanılmaktadır. 1844 yılındaki üretilen palamut 770 kıyyedir. Ürünlerin içerisinde nakdî olarak değeri en yüksek ürün palamuttur. Kıyyesi 30 kuruş olarak belirtilen palamuttan elde gelir 23.100 kuruş olarak hesaplanmıştır. Tarım ürünlerinin içerisinde toplam miktarda en çok gelir palamuttan elde edilmiştir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi para olarak en çok gelir palamuttan elde edilmiş olup, 23.100 kuruştur. Bunu 18.200 kuruşluk gelir ile buğday, 12.350 kuruşluk üretim ile boya bitkisi takip etmektedir. Ayrıca bu dönemde köyde 7.715 kuruşluk üzüm ve 1.860 kuruşluk da arpa üretilmiştir.

Buğday ve arpanın ölçü birimi ayar olarak, boya bitkisi, palamut ve üzümün ise kıyye olarak kaydedilmiştir. Buğdayın birim fiyatı 20 kuruş, arpanın 12 kuruş, boya bitkisinin 5 kuruş, palamudun 30 ve üzümün de 0,75 kuruştur. Buna göre, en pahalı ürünün palamut, en ucuz ürünün ise üzüm olduğu görülmektedir.

³⁴ Demirci ve çevresinde arpanın 1 ayarı yaklaşık olarak 60 kg'dır. Hesaplama bu değer baz alınmıştır.

³⁵ Ertan Gökmen, tereke kayıtlarındaki pekmez ocaklarından yola çıkarak, Demirci Kazası'nda pekmez üretildiğini belirtmektedir. Bizim konumuz olan Kuzu Köyü'nde de benzer üretimin yapıldığını söylemek mümkündür. Bkz. Gökmen, a.g.e., s. 208.

³⁶ Gökmen, a.g.e., s. 216.

2- Hayvancılık

İnsanlık tarihinin en eski ve en önemli geçim kaynaklarından biri tarım, diğeri hayvancılıktır. Bu durumu incelemiş olduğumuz Kuzu Köyü'nden de görmekteyiz. Osmanlı toplumunda da çiftçi ailelerin oluşturduğu köylerin iş hayatında bu iki meslek grubu hâkimdir. Hayvancılığın insanların ekonomik faaliyetleri içerisindeki yeri ve değeri eskiden beri yüksektir. Türk halkının günlük hayatında süt ve yoğurdun önemi malumdur. Hal böyle olunca, 19. yüzyılda da bunun farklı olduğunu düşünmek doğru değildir. Bu sebeple, 1844 yılında Kuzu Köyü'nde de ailelerin genellikle, malı mülkü arasında en azından kendi ihtiyacı için birkaç inek, koyun ve keçi gibi sağman hayvanlarının bulunduğunu görmekteyiz. Hayvancılıkta ticari anlamda pazar değerinin yüksek olduğu, özellikle at, katır, eşek gibi taşımacılıkta kullanılan hayvanların ve tarımda gücünden yararlanan öküzün, sağman hayvanlara kıyasla daha değerli olduğu da bilinmektedir. Bu sayede Anadolu'da toprak ürünleri yanında hayvan ürünleri de değerini her zaman korumuştur.

1844 yılında Kuzu Köyü'nde hem sütünden, hem de nakliye ve yük taşımacılığı gibi gücünden istifade edilen büyükbaş hayvanlar bulunduğu görülmektedir. Bu hayvan gruplarından sadece sütünden yararlananlardan gelir getirdiğinden hareketle temettu kaydedilmiştir. Diğer hayvanlar için böyle bir şey söz konusu değildir.

Tablo 11: Kuzu Köyü'nde Yetiştirilen Hayvan Sayıları

Hayvan Grubu	Sayısı
Arı Kovanı	90
Yük ve Binek Hayvanı	100
Büyükbaş Hayvan	36
Küçükbaş Hayvan	80
Toplam	306

a) Büyükbaş Hayvancılık

1844 yılı Kuzu Köyü'ne ait temettu kayıtlarına göre, büyükbaş hayvancılık olarak değerlendirmeye tabi tutulabilecek hayvan çeşidi sadece iki tanedir. Bunlar erkek sığır ve sağman inektir. Kayıtlarda, düve, dana, buzağı gibi diğer büyükbaş hayvanlara yer verilmemiştir. Sağman ineğin olduğu yerde, bu hayvanların olmama ihtimali yoktur. Ancak, bunların gelir getirici ve başka işlerde kullanılması söz konusu olmadığı için, kayıtlarda yer verilmediğini düşünmek mümkündür.

Tablo 12: Kuzu Köyü'ndeki Büyükbaş Hayvan Sayısı

Hayvanın Cinsi	Sahip Olan Hane Sayısı	Sayısı	Hane Başına Ortalama	Büyükbaş Hayvan Sayısına Oranı
Erkek Sığır	11	20	1,81	55,56
Sağman İnek	16	16	1	44,44
Toplam	-	36		100

1844 yılında, Kuzu Köyü'nde sağman inek sayısı ise 16'dır. En az bir sağman ineğe sahip hane sayısı yine 16'dır. Bu durum, köyde birden fazla sağman ineğe sahip olan hane olmadığını ortaya koymaktadır. Sağman ineklerin toplam büyükbaş hayvanlara oranı ise % 44,44'tür. Bu grupta ele alınan bir diğer hayvan çeşidi ise erkek sığırdır. En az bir erkek sığıra sahip olan hane sayısı 11 olup, köyde toplamda 20 tane erkek sığır bulunmaktadır. Erkek sığırların hane başına düşen ortalaması 1,81'dir. Toplam büyükbaş hayvanlara sayısına göre oranı ise, % 55,56 olarak hesaplanmıştır.

Bütün haneler değerlendirmeye tabi tutulduğu zaman köyde büyükbaş hayvancılığın fazla yer tutmadığı görülmektedir. Bu bağlamda sağman ineğe sahip olan hanelerin (16 hane), bütün hanelere (50 hane) oranı, % 32'dir. Yani köydeki her 100 haneden sadece 32'sinde inek bulunmaktadır. Bu durum, 1844 yılında Kuzu Köyü'nde yaşayan hanelerin geçimlerini hayvancılıktan başka bir alana yönlendirdiklerini göstermektedir. Çünkü verilen bu inek sayısı, köyün geçimine katkı sunamayacağı gibi hanelerin kendi ihtiyaçlarını karşılamaya dahi yetmeyecek düzeydedir. Ancak, kayıtlarda burada yaşayan hanelerin et, süt ve süt mamullerine olan ihtiyaçlarını nasıl karşıladıklarına dair bir bilgi de bulmamaktadır.

b) Küçükbaş Hayvancılık

İncelemiş olduğumuz temettuat defterinde küçükbaş hayvan grubundan koyun ve keçi ile alakalı veriler yer almaktadır. Ancak, bunların yavruları yani, kuzu ve oğlak ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Koyun temettuat defterinde "sağman koyun", keçi ise "sağman keçi" ve "erkek keçi" olarak geçmektedir. Bilindiği gibi küçükbaş hayvanlar et, süt, yağ ve peynir gibi besin maddelerinin temininin yanı sıra, yün ve deri gibi sınai ham maddeleri ile ticari kazanç sağlanmak amacıyla yetiştirilmektedir. Fakat bu defterde hayvanlardan elde edilen bu ürünlere ait bilgiler bulunmadığı gibi, bunların nasıl değerlendirildiği hususunda da herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

Küçükbaş hayvanlara kaydedilen hasılat da cinsine göre değişiklik arz etmektedir. Sağman koyuna 12 kuruş hasılat kaydedilirken, sağman keçiye kaydedilen hasılat 9 kuruştur. Erkek keçiye ise herhangi bir gelir kaydedilmemiştir.

Tablo 13: Kuzu Köyü'ndeki Küçükbaş Hayvan Sayısı

Hayvanın Cinsi	Sahip Olan Hane Sayısı	Sayısı	Hane Başına Ortalama	Küçükbaş Hayvan sayısına Oranı
Sağman Koyun	4	14	3,5	17,5
Erkek Keçi	6	20	3,3	25
Sağman Keçi	8	46	5,8	57,5
Toplam		80		100

Kuzu Köyü'ndeki küçükbaş hayvan sayısı 80'dir. Bunların sayıca ve oran bakımından en fazla olanı sağman keçidir. Köyde toplam 46 adet sağman keçi bulunmaktadır. Bunun toplam küçükbaş hayvan sayısına göre oranı % 57,50'dir. Yani, köydeki küçükbaş hayvanların yarısından fazlası sağman keçidir. En az bir sağman keçiye sahip olan hane sayısı ise 8'dir. Hane başına ortalama sağman keçi sayısı, 5,8'dir. Sağman keçiyi erkek keçi takip etmektedir. Erkek keçi sayısı 20 olup, en az bir keçiye sahip olan hane sayısı 6'dır. Toplam küçükbaş hayvan sayısına oranı % 25'tir. Hane başına ortalama düşen erkek keçi sayısı 3,3'tür. Bu grupta yer alan en az hayvan sayısı sağman koyundur. Köydeki sağman koyun adedi 14 olup, en az bir koyuna sahip olan hane sayısı 4'tür. Hane başına düşen ortalama koyun sayısı 3,5'tur. Koyunların, toplam küçükbaş hayvanlar içerisindeki oranı ise % 17,5'tir.

c) Yük ve Binek Hayvancılığı

Yük ve binek hayvanları grubuna öküz, katır, beygir ve merkep dâhil edilmiştir. Hayvan varlığı, tarımın temel ekonomik faaliyet olduğu sanayi öncesi ekonomilerde bir çeşit servettir. Böyle ekonomilerde milli servetin büyük bir bölümü hayvan varlığından ibarettir.³⁷ Yani, sanayinin gelişmediği, makineleşmenin başlamadığı dönemlerde, ziraî faaliyetler için hayvan gücü vazgeçilmez unsurların başında gelmektedir. Bunlar içerisinde özellikle öküz, temel geçim kaynaklarının başında ziraat gelen toplumlarda, büyük önem arz etmektedir. Çünkü ekimden önce arazinin sürülmesi, mahsulün taşınması gibi ziraî hayatın bütün safhalarında öküz önemli bir yer tutmaktadır. Ziraî üretimin temel aracı sayılan öküzün, hane başına bir çift olması halinde, tarımsal üretim amacıyla kullanılması mümkündür. Nitekim Osmanlı Devleti'nde ziraî rejimin ana ünitesi olarak kabul edilen "çift-hanesi" terimi ile "1 çift öküz ile işleyebileceği toprağa sahip olan hane" ifade edilmektedir. Bir çift öküzün işleyebileceği büyüklükteki toprağa da "çiftlik" denilmektedir.³⁸

Tablo 14: Kuzu Köyü'ndeki Yük ve Binek Hayvan Sayısı

Hayvanın Cinsi	Sahip Olan Hane sayısı	Sayısı	Hane Başına Ortalama	Toplam Yük ve Binek Hayvan Sayısına Oranı
Öküz	29	51	1,8	51
Merkep	28	29	1,03	29
Katır	18	18	1	18
Beygir	2	2	1	2
Toplam	77	100		100

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi, koşum hayvanı olarak öküzün çokluğu dikkat çekmektedir. 1844 yılında Kuzu Köyü'ndeki öküzlerin sayısı 51'dir. En az bir öküze sahip hane sayısı ise 29'dir. Bu duruma göre, hane başına düşen ortalama öküz sayısı 1,8'dir. Bu değerlendirme en az bir öküzü olan hanelere göre yapılmıştır. Kuzu Köyü'nün tamamı değerlendirmeye tabi tutulduğu zaman, hane başına düşen öküz sayısının her haneye ortalama birer tane düşecek biçimde olduğu görülmektedir.

³⁷ Güran, a.g.e., s. 258.

³⁸ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu: Toplum ve Ekonomi*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1996. s. 6-7.

Ekonomisi tarıma dayalı bir köy görünümünde olan Kuzu Köyü için bu sayının yeterli olabileceğini düşünmek mümkündür. Hane bazında değerlendirildiği zaman, öküz sahibi hanelerin hemen hemen bir çift yani 2 öküzü bulunmaktadır. Bunun yanında tek bir öküzü olan hanelerde mevcuttur. Öküzün yük ve binek hayvan sayısına oranı % 51'dir. Yani bu grupta yer alan hayvanların yarısından fazlası öküzdür.

Bu grupta sayısı yüksek olan bir başka hayvan merkeptir. Merkez yük taşımada kullanıldığı gibi, binek olarak da faydalanılan bir hayvandır. Bunların sayısı ise 29'dur. En az bir merkebe sahip hane sayısı ise 28'dir. Bunların toplam yük ve binek hayvanlarına oranı % 28'dir. Merkebe sahip olan hanelerin birisinin haricinde hepsinin birer merkebi bulunmaktadır. Tek bir hanede 2 merkeb mevcuttur. Bu grupta yer alan bir diğer hayvan katırdır. Katır, merkebe göre daha fazla yük taşıyabilen ve olumsuz koşullara daha dayanıklı bir hayvandır. Bu sebeple, uzun yol taşımacılığında tercih edilen hayvanların başında gelmektedir. Kuzu Köyü'ndeki 18 hanenin, 18 katırı vardır. Katırın toplam binek hayvan sayısına oranı % 23,37'dir. Bunlardan başka diğer bir yük ve binek hayvanı beygirdir. Kuzu Köyü'ndeki beygirlerin sayısı sadece 2'dir. Beygire sahip olan hane sayısı da 2'dir.

d) Arıcılık

Arıcılık 1844 yılında Kuzu Köyü Temettuat Defteri'ne göre sadece 17 hane tarafından yapılırsa da, getirdiği gelir bakımından hayvancılık gelirleri içerisinde en yüksek kalemi oluşturmaktadır. Toplam hayvan gelirini içeren 8.351 kuruşun, 6.969 kuruşu arıcılıktan gelmektedir. Bu dönemde Kuzu Köyü'ndeki arı kovana sayısı 90'dır. Arıcılık faaliyetinde bulunan hane sayısı ise 17'dir.

Hanelerin sahip olduğu arı kovana sayısı 1 ile 18 arasında değişmektedir. 18 kovana sahip olan iki hane reisi bulunmaktadır. Bunların her ikisi için de kovana geliri olarak aynı miktar kaydedilmiş olup, toplam 144 kuruş gelir yazılmıştır. Muhtemelen kardeş olan bu hane reislerinden birisi 19. hanenin reisi Himmet Oğlu Hüseyin, diğeri ise 20. hanenin reisi Himmet Oğlu Halil'dir.³⁹ Bu iki hane reisinin meslekleri rençber olarak kaydedilmiştir.

3- Gelirler

1844 yılında, Kuzu Köyü'ne ait temettuat defterinde geçen gelirleri üç ana grupta değerlendirmeye tabi tuttuk. Bu gruplar, tarım gelirleri, hayvancılık gelirleri ile hizmet ve meslek gelirleridir. Kaydedilen toplam gelir ise, 111.154 kuruştur.

Tablo 15: Kuzu Köyünün Gelir Grupları ve Miktarı

Gelir Grubu	Miktarı/Krş.	Toplam Gelire Oranı
Tarım Gelirleri	76365	68,70
Hayvancılık Gelirleri	8351	7,50
Hizmet ve Meslek Gelirleri	26462	23,80
Toplam	111154	100

³⁹ BOA, TMD.d No:1811, s. 35.

Gelir grupları içerisinde, toplamda 76.365 kuruş ve % 68,7 oranla en büyük pay zirai faaliyetlerden gelmektedir. Tarım grubu ele alınırken, ekili dikili arazi gelirleri değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu gelirler temettuat defterinde açık bir şekilde belirtilmiştir. Kayıtlarda önce tarlanın dönüm cinsinden miktarı verilmiş, daha sonra da tarladan elde edilen gelir, “hasılat” olarak yazılmıştır. Ancak, kayıtlarda tarlalara ne ekildiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Yalnızca tarladan elde edilen toplam hasılat verilmiştir. Köyde yaşayan bütün hanelerin az veya çok tarım geliri bulunmaktadır.

Tarım gelirlerinin en büyük kısmı 21.919 kuruşla mezru tarlalardan gelmektedir. Bunların toplam tarım gelire oranı, % 28,71 olarak hesaplanmıştır. Bu gelire sahip olan hane sayısı 36’dır. Bu haneler baz alındığında, elde edilen toplam mezru tarla gelire göre hane başına düşen ortalama kazanç 608,86 kuruştur. Bunu 19.868 kuruş ile palamut korusu gelirleri izlemektedir. Palamut gelirinin toplam tarım gelirlerine oranı % 26,02 ve bu gelire sahip olan hane sayısı ise 44 olup, bunun hane başına düşen ortalaması 452,54 kuruştur. Bir diğer tarım geliri ise boya tarlası kaynaklıdır. Defterde boya tarlası; “boya tarlası” ve “hafr olunan boya tarlası” şeklinde iki ayrı biçimde değerlendirilmiştir. Biz de defterin aslına uygun olarak bu gelirleri, defterdeki ayrıma göre vermeyi uygun bulduk. Buna göre, “boya tarlası” olarak kaydedilen arazilerin geliri 10.879 kuruştur. Toplam tarım gelirlerine oranı % 14,25’tir. Bu gelire sahip olan hane sayısı 41 olup, hane başına düşen ortalama gelir ise, 265,34 kuruştur. “Hafr olunan boya tarlası” gelirleri ise 10.400 kuruştur. Bu gelirin toplam gelire oranı, % 13,61’dir. Bu gelire sahip olan hane sayısı 13 olup, hane başına düşen ortalama gelir ise 800 kuruştur.

Tablo 16: Kuzu Köyü’nün Tarım Gelirleri

Gelirin Cinsi	Sahip olan Hane Sayısı	Elde Edilen Gelir/Krş.	Hane Başına Düşen Ortalama Gelir	Toplam Gelire oranı (%)
Mezru Tarla Gelirleri	36	21919	608,86	28,71
Bağ Gelirleri	50	13299	265,98	17,41
Hafr Olunan Boya Tarlası Gelirleri	13	10400	800	13,61
Boya Tarlası Gelirleri	41	10879	265,34	14,25
Palamut Korusu Gelirleri	44	19868	451,54	26,02
Toplam		76365		100

İkinci grubu 26.450 kuruş değer ve toplam gelir miktarı içerisinde % 23,80 oranla hizmet ve meslek gelirleri oluşturmaktadır. Bu grupta yer alan gelirler, “rençberliğinden”, “imamlıktan” gibi isimlerle ayrıca belirtilmiştir. Bu gelirler kişilerin diğer gelirlerinden ayrı olarak değerlendirilmiştir. Tarlası olan ve mesleği “rençber” olarak yazılan bir kişinin tarla geliri ayrı, “rençberlikten geliri” ayrı olarak yazılmıştır.

Bu grup içerisinde en fazla gelir rençberlikten sağlanmaktadır. Toplam da 14.879 kuruş olarak kaydedilen bu gelire sahip hane sayısı 25'tir. Bu hanelerin gelirleri 900 kuruş ile 326 kuruş arasında değişmektedir. Miktar olarak rençberliği ırgatlık gelirleri takip etmektedir. Irgatlık gelirlerinin toplamı 9.796 kuruş olup, 22 hanede geçmektedir. Bunların haricinde kiracılık geliri 800 kuruş, imamlık⁴⁰ geliri 325 kuruş ve taşımacılık geliri de 650 kuruş olarak kaydedilmiştir. Bu her bir gelir çeşidiyse birer hanede görülmektedir.

Tablo 17: Kuzu Köyü'nün Hizmet ve Meslek Grubu Gelirleri

Hizmet ve Meslek Grubu	Miktarı/Krş.
Kiracılık	800
Irgatlık	9796
İmamlık	325
Rençberlik	14879
Taşımacılık	650
Toplam	26450

Gelirlerin üçüncü grubunu ise 8.351 kuruş ve toplam gelir içerisinde % 7,5 pay ile hayvancılık gelirleri oluşturmaktadır. Bu gruba arıcılık, sağman inek, sağman koyun ve sağman keçi gelirleri dâhil edilmiştir.

Tablo 18: Kuzu Köyü'nün Hayvancılık Gelirleri

Gelirin Cinsi	Sahip Hane Sayısı	Miktarı/Krş.
Arıcılık Gelirleri	15	6969
Sağman İnek Gelirleri	16	800
Sağman Koyun Gelirleri	4	168
Sağman Keçi Gelirleri	8	414
Toplam		8351

Hayvancılık gelirleri içerisinde en fazla yer tutanı arıcılıktan elde edilenlerdir. 6.969 kuruş olarak kaydedilen arıcılık gelirine sahip olan hane sayısı 15'tir. Bunu sağman inek gelirleri takip etmektedir. Sağman inekler için toplamda 800 kuruş gelir kaydedilmiştir. En az bir ineğe sahip hane sayısı 16'dır. Sağman koyunlardan elde edilen gelir ise, 168 kuruştur. Koyun sahibi hane sayısı ise 4'tür. Sağman keçiye sahip olan hane sayısı, koyun sahibi hane sayısından biraz daha fazladır. En az bir sağman keçiye sahip hane sayısı, 8'dir. Bunların elde etmiş olduğu gelir 414 kuruştur.

⁴⁰ İmamlık geliri olan kişi, birinci haneye kayıtlı olan Hatip Oğlu Molla Süleyman'dır. Kişinin mesleği "rençberlik" olarak belirtilmesine rağmen gelirleri kaydedilirken "imamlıktan" şeklinde gelir kaydedilmiştir. Bkz. BOA, TMD.d No:1811, s. 30.

Kayıtlarda her bir sağman inek için 50 kuruş, her bir sağman koyun için 12 kuruş, her bir sağman keçi için de 9 kuruş gelir kaydedilmiştir. Bu gelirin hayvanlardan nasıl elde edildiğine dair kesin bir ifade yoktur. Ancak, bunlar sağman inek, koyun ve keçi olduğu için süt ve sütlerinden yapılan mamul yiyeceklerden kaynaklı olabileceği düşünülebilir. Fakat sütün ticari bir emtia olarak kullanıldığına dair defterde herhangi bir ipucu bulunmamaktadır.

Gelir gruplarının içerisinde en büyük payı tarım gelirleri almaktadır. Aynı şekilde, hizmet ve meslek gelirlerinin büyük bir çoğunluğunu da tarım işçiliğine dayalı rençberlik ve ırgatlık gelirleri oluşturmaktadır. Yani bu tarihte Kuzu Köyü tipik bir tarıma dayalı Anadolu köyü özelliği arz etmektedir.

C) Vergiler

1844 yılında Kuzu Köyü'nde verilen vergiler üçe ayrılmaktadır. Bunlardan birisi "sene-i sabıkada verilen vergi", diğeri "rüsumat" bir diğeri ise "öşür"dür. Rüsumat,⁴¹ defterde bazen sadece "rüsumat" olarak bazen de "rüsumat-ı koğan", "rüsumat-ı hayvan" ve "rüsumat-ı bostan" şeklinde yazılmıştır. Bunlar defterde ayrı ayrı belirtilmemiştir. Resm-i koğan bazen "resm-i arı" olarak da kaydedilmiştir. Bir diğeri kayıt şekli ise, hayvan ve kovan resminin ikisinin aynı başlık altında topluca verilmesidir. Bunlar ise "rüsumat-ı hayvan ve arı" ifadeleriyle belirtilmiştir.

Tablo 19: 1844 Yılı Temettuat Verilerine Göre Rüsumat Çeşitleri ve Miktarları

Vergi Çeşidi	Miktar (Krş.)
Rüsumat	60
Rüsumat-ı Koğan	42
Rüsumat-ı Bostan	1,5
Rüsumat-ı Hayvan	10
Rüsumat-ı hayvan ve arı	12
Toplam	125,5

Bunlardan rüsumat-ı koğan, arıcılık faaliyetinden alınan vergidir. Miktarı 42 kuruş olarak tespit edilmiştir. Bostan ise, her türlü bahçe ürünlerinden alınan vergidir. Bu tek bir hane tarafından verilmiş olup, 1,5 kuruştur. Rüsumat-ı hayvan, küçükbaş hayvanlardan alınan vergidir. Kaynaklarda genellikle "resm-i ağnam" olarak geçerken, bizim incelediğimiz defterde, bu şekilde geçmiştir. Bunun miktarı ise, 10 kuruştur. Ayrıca hayvan ve kovanlardan alınan resimlerin beraberce kaydedildiği de görülmektedir. Bunların miktarı ise, 12 kuruştur.

Öşürün kelime anlamı onda bir demektir. Terim olarak anlamı ise, Osmanlı Devleti'nde halkın ziraî faaliyetler sonucunda ürettiği toprak mahsullerinden alınan

⁴¹ Rüsumat, "resim" in çoğuludur. Resim, Osmanlı mali terminolojisinde genel olarak vergi anlamında kullanılan bir terimdir. Rüsumat ise vergiler anlamına gelmektedir. Bkz. Ahmet Tabakoğlu, "Resim", *DİA*, C. 34, s. 584.

vergiye verilen isimdir.⁴² İncelemiş olduğumuz defterlerde hane reisleri için “aşar olarak sene-i sabıkada bir senede vermiş olduğu” ifadelerinden sonra, ürünlerin önce isimleri, altına ise aynî ve nakdî olarak öşür miktarları yazılmıştır.

Tablo 20: 1844 Yılında Kuzu Köyü'nün Hububat Öşürleri ve Miktarı

Cinsi	Miktarı/Aynî	Ölçü Birimi	Birim Fiyat	Miktarı/Krş.
Hınta	258,5	Ayar	20	5170
Şa'ir	15,5	Ayar	12	186
Boya	247	Kıyye	5	1235
Palamut	77	Kıyye	30	2310
Üzüm	1197	Kıyye	0,65	771,5

Tabloda da görüldüğü gibi, aynî olarak en fazla öşür üzüme aittir. Toplam, 1197 kıyye öşür ödenmiş olup, bunun nakdî olarak karşılığı 771,5 kuruştur. Ürünlerin içerisinde birim fiyatı en düşük olan ürün, üzumdür. Üzümün kıyyesi 0,65 kuruş olarak tespit edilmiştir. 258,5 ayar ile buğday (hınta) ikinci sırada yer almıştır. Birim fiyatı 20 kuruş olan buğdaydan 5170 kuruş nakdî olarak öşür ödenmiştir. Buğday, palamuttan sonra birim fiyat olarak ikinci sırada yer almaktadır. Boya bitkisinden ise 247 kıyye öşür verilmiştir. Bunun birim fiyatı 5 kuruştur. Ödenen nakdî öşür miktarı ise, 1235 kuruştur. Palamudun öşürü ise 77 kıyyedir. Birim fiyat olarak en yüksek ürün palamuttur. Palamudun nakdî öşürü ise, 2310 kuruştur. Hem aynî, hem de nakdî olarak en az öşür miktarı arpaya (şa'ir) aittir. Bu aynî olarak, 15,5 ayar, nakdî olarak ise 186 kuruştur.

Kuzu Köyü'nde ödenen bir diğer vergi “vergi-yi mahsusa”dır. Vergi tahakkuk eden hanelerin tamamında, “sene-i sabıkada vergü-yi mahsusadan bir senede vermiş olduğu” ifadesinden sonra, kuruş cinsinden verginin miktarı belirtilmektedir. Vergi-yi mahsusa, 1840 yılından itibaren tatbik edilmeye başlanan bir vergidir. Bazı istisnalar dışında ekonomik durumuna göre herkesten alınmaya çalışılmıştır. Bu verginin miktarı liva ölçeğinde belirlenirdi. Bu miktar livaya bağlı kazalar arasında bölüştürülürdü. Sonra kazanın müdür ve meclis azaları, nüfusun etnik özelliğine göre imam, papaz ve kocabaşı gibi kişilerin katıldığı toplantıda kasaba ve köylere düşen miktar tespit edilir en sonunda da köy ve mahalle düzeyinde kişilerin ödeme güçlerine göre paylaştırılırdı. Bu yeni vergi uygulamasında malî gücün ölçüsü olarak, halkın emlak, arazi ve hayvanı, ticaretle uğraşıyorsa geliri esas alınmakta idi. Bu vergiyi köy veya mahallenin muhtarı, kocabaşı, imamı veya papazı yapardı. Tahsil ettikleri miktarı hane reisinin adının bulunduğu tevzî defterine kaydederdilerdi. Sonra parayla birlikte defteri kazaya götürürler ve herkesin ödediği vergi kaza meclisindeki deftere işlenip tevzî defterine gelen paranın tutarı ve tarihi yazılıp, müdür ve sandık

⁴² Pakalın, a.g.e., C. II, s. 746.

emini tarafından mühürlenirdi. Verginin tahsilâtında ve muhassıllara tesliminde güvenliği sağlamak için zabtiye askerleri de görevlendirilirdi.⁴³

Köyde 50 hane reisinden 49'unun bu vergiyi verdiği tespit edilmiştir. Vergi vermeyen hane reisi Koca Ali Oğlu Mehmed olup, meslek hanesine "ırgat" yazılmıştır. Vergi hanesi ise boş bırakılmıştır. Bahsi geçen kişinin bağı ve boya tarlası olup, buradan gelir de elde ettiği tespit edilmiştir. Buna rağmen, bu kişiye niçin vergi tahakkuk ettirilmediği anlaşılamamıştır. Defterdeki vergiler, 2 kuruş ile 380 kuruş arasında değişmektedir. En yüksek vergiy-i mahsusa miktarı mesleği rençber olarak kaydedilen Koca Ali Mehmed'e ait olup, verdiği vergi 380 kuruştur.

Sonuç

Çalışmamız 1831 tarihli Demirci Nüfus Defteri ile 1844 tarihli Demirci Temettuat Defterleri dâhilinde Kuzu Köyü'ne dairdir. Bu defterlerden elde edilen veriler ışığında köyün, 19. yüzyıl ortalarındaki sosyal ve ekonomik yapısı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Köyle ilgili en eski bilgi 1530 yılına aittir. Bu tarihte köy 21 hane ve 13 mücerreden ibarettir

Kuzu Köyü 1844 yılında Demirci Kazasına bağlı bir köydür. 1844/1845 yılında köyde 50 hane bulunmaktadır. Bunlardan sadece bir hane reisinin vergi vermediği tespit edilmiştir. Diğer hanelerin hepsine az veya çok vergi tahakkuk ettirilmiştir. Köyün 1831 tarihli nüfus defteri verilerine göre tahminî nüfusu 180, hane sayısından yola çıkılarak, 1844 yılı için de, 230 kişi olarak hesaplanmıştır.

Köyde en fazla görülen meslek türü rençberlik olup, toplam 37 hane reisini içermektedir. Bunu 11 ırgat, 1 katırcı ve 1 imam takip etmektedir. Temettuat defterinde Köydeki bütün hane reislerine meslek yazılmıştır.

Kuzu Köyü'nün temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Hayvancılığın, büyükbaş hayvancılık, küçükbaş hayvancılık, yük ve binek hayvancılığı ile arıcılıktan teşekkül ettiği görülmektedir. Büyükbaş hayvancılık olarak erkek sığır ve sağman inek besiciliği yapıldığı anlaşılmaktadır. Yük ve binek hayvanı olarak ise, öküz, beygir, merkep, katır gibi hayvanlar yetiştirilmektedir. Küçükbaş hayvancılık olarak da, koyun ve keçi türünün her ikisiyle de uğraşıldığı görülmektedir.

Arazilerin büyük bir kısmının mezru tarlaya tahsis edildiği Kuzu Köyü'nde, gayr-i mezru tarla, bağ, boya tarlası ve palamut korusu da bulunmaktadır. Tarım ürünü olarak, buğday, arpa, boya bitkisi, palamut ve üzüm yetiştirilmektedir. Bu ürünlerden en fazla mahsul elde edilen tarım ürünleri üzüm, boya bitkisi ve buğdaydır.

1844 yılında Kuzu Köyü'nün başlıca gelirleri, tarım, hayvancılık ile hizmet ve mesleklerden elde edilen gelirdir. Bunlardan en fazla gelire sahip grup tarımdır. Hizmet ve meslek grubu gelirlerini ise, kiracılık, ırgatlık, imamlık, rençberlik ve taşımacılık gelirleri oluşturmaktadır.

⁴³ Said Öztürk, *Tanzimat Döneminde Bir Anadolu Şehri: Bilecik*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1996, s. 174-175.

Kaynaklar

1- Arşiv Kaynakları

Aydın Vilayeti Salnamesi 1307(Hicri).

BOA, NFS.d. No: 2810.

BOA, ML.VRD.TMT.d. No: 1811.

2- Yazılı Eserler

Arseven, Celal Esat. (1950). Sanat Ansiklopedisi, MEB Yayınları, C.III, İstanbul.

Atar, Zafer-Çağlar, İlker Mümin. (2015). Temettuat Kayıtlarına Göre Ermenas (İrlamaz) Köyü'nün Sosyo-Ekonomik Durumu (1844-1845), Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, C.II, S.3.

Barkan, Ömer Lütfi. (1964). "Öşür", İA,C.IX, MEM Yayınları, İstanbul.

Bilgi, Nejd. (2008). "Temettuat Defterlerine Göre XIX. Yüzyılın Ortalarında Salihli", Türk İncelemeleri Dergisi, C.XXIII, S.1, Temmuz.

Devellioğlu, Ferit. (2004). Osmanlıca-Türkçe Lügat, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2004.

Emecen, Feridun. (1994). "Dönüm", DİA, C.IX, İstanbul.

Genel Nüfus Sayımı (20 İlkteşrin 1935) Köyler Nüfusu, T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü Yayınları.

Gökmen, Ertan. (2007). Tanzimat'tan II. Meşrutiyete Demirci Kazası, İzmir.

----- (2012). "Manisa Medreseleri Nüfus Yoklama Defteri", Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt/Volume XXVII, Sayı/Number 2 Aralık/December.

Göyünç, Nejat. "Hane" DİA, C.5.

Güneş, Mehmet. (2014). "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili", Akademik Bakış, C.8, S.15.

Güran, Tevfik. (1987). "Osmanlı Tarım Ekonomisi,1840-1910", Türk İktisat Tarihi Yıllığı.

İnalçık, Halil. (1996). Osmanlı İmparatorluğu: Toplum ve Ekonomi, Eren Yayıncılık, İstanbul.

Kütükoğlu, Mübahat. (1995). "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri (6 belge ile birlikte)", Belleten, C.LIX, S.225, Ağustos.

Öztürk, Said. (1996). Tanzimat Döneminde Bir Anadolu Şehri: Bilecik, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

----- (2000). "Temettuat Tahrirleri", Akademik Araştırmalar Dergisi, S.4-5.

Pakalın, M. Zeki. (1983). Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, MEB Yayınları, C.III, İstanbul.

Şemseddin, Sami. (2004). Kamus-ı Türki, Çağrı Yayınları.

Tabakoğlu, Ahmet. Resim, DİA, C.34.

3- İnternet Kaynakları

<http://www.ekrembugraekinci.com/makale.asp?id=234> (Erişim Tarihi:05/02/2016)

<http://www.yerelnet.org.tr/koyler/koy.php?koyid=254158> (Erişim Tarihi: 27/01/2016)